

KÂNÎ MÜNŞEATINDA MİZAH

Halil İbrahim HAKSEVER¹

Özet

Tokatlı Ebubekir Kânî 18. yüzyılın meşhur inşa yazarlarından. Şairliği varsa da, o daha çok mizahi nesri ve latifeleriyle tanınmıştır. Türkçe Divan'ından başka, dostlarına yazdığı mektuplarından oluşan Münşeât adlı bir eseri de vardır. Kânî fitrat olarak derbeder mizaçlı, kalender meşrepli birisidir. Nükte ve şakayı çok sever. Kızdığı ve sevmediği kişileri hicvetmekten hoşlanır. Çok sıkıya gelmeyen, kurallı yaşamayı sevmeyen Kânî, devlet memurluğunu fazla sürdürmemiştir. Bükreş yöresinde resmî görevde bulunurken dostlarına yazdığı mektupların bazıları latife ve mizah içerikli olmakla birlikte, kimisi de müstehcen ifadeli ağır yazılardır. Yüz kızartacak kadar hicivli ve sövgülü yazılarını Arapça ve Farsça tamlamalarla yüklü bir Türkçeyle yazmış veya sadece Arapça olarak kaleme alarak, bir nevi saklamak istemiştir.

Bu makalede tanıdığı bazı kişilere yazdığı daha çok özel mektuplardan derlenmiş mizahî ifadeler yer verilmiştir. Bu metinlerin bir kısmı latife ve nükteli tatlı ibareler, bir kısmı da hakaret yüklü hicivli yazılardır.

Anahtar Kelimeler: Kânî, mektup, mizah, münşeât.

HUMOR IN THE KANÎ'S MUNSEATS

Abstract

Ebubekir Kânî of Tokat was one of the famous prose writers of the 18. Century. Although he had a talent on poetry, he was famous with his humorous proses and his waggaries. Other than his Turkish divan, he has a work named Münşeât which is consisted of his letters written to his friends. Kânî was a vagabond and easygoing person. He loved joking and making witty remarks. He liked criticizing the people who he was angry with and who he didn't like. Kânî's official duty hadn't lasted long because he despised living self disciplined and working hard. Some of his letters written to his friends when he was on duty in Bucharest were humorous but some of them were obscene. He wrote those obscene letters with a Turkish including a lot of Arabic and Farsi phrases or he wrote them only in Arabic, in a manner he was trying to hide them.

In this article we included collected humorous expressions from his private letters written to some people he knew. Some of them are humorous and witty and some of them are slangy and satirical.

Key Words: Kânî, letter, humor, munseat.

¹ Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, h.haksever@hotmail.com.

Kânî ve Mizah: Ebubekir Kânî 1712 yılında Tokat'ta dünyaya gelmiştir. (Mehmed Süreyya 1996:865; Fatin 1271:352) Arapça Farsça bilgisi ve âlim kişiliğinin yanında devrinin mizah ustasıdır. Hayatı ile ilgili çok ayrıntılı bilgimiz yoktur. Tokat'ta tahsiline başlamış, gençlik yıllarında derbeder bir hayatı olmuş, bu esnada Mevlî şeyhi Abdülahad Dede'ye intisap ederek kırk yaşına kadar Tokat Mevlevihanesine devam etmiştir. (Mehmed Tahir 1333:392) İlk gençlik döneminde şiir söylemeye başlasa da, latife söyleme ve hazır cevaplılıkla tanınmıştır. 1755 yılında Hekimoğlu Ali Paşa ile tanışıp ona bir kaside sunan Kânî, Paşa tarafından İstanbul'a götürüldü ve devlet kapısında çalışmaya başladı. (Mehmed Süreyya 1996:865; Muallim Naci 1308:261) İstanbul'a gelince sanat hayatı ve çevresi de gelişen Kânî, bulunduğu resmî çalışma ortamına alışamadı. Mizacı elvermediğinden burada uzun süre kalamadı. Ali Paşa'nın sadarettten ayrılıp Silistre'ye gitmesi üzerine, onunla birlikte aynı yıl divan kâtibi olarak Silistre'ye gitti. Eflak ve Rusçuk bölgelerinde uzun müddet kalmış, Ulah beylerinin hizmetinde bulunmuştur. (Kayaalp 2001:306) Burada bulunduğu yıllarda gurbette oluşunun da etkisiyle dostlarına yazdığı mektuplar, bize, onun hayatı ve mizacıyla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Gurbet izlenimlerini ve İstanbul hasretini şiirlerinde de dile getirmiş, bu konuda bir eser de kaleme almıştır. (Yazar 2006:700)

1782 yılında Yeğen Mehmed Paşa'nın davetiyle İstanbul'a dönmüş, fakat saray âdâbına uymaması ve Paşa'ya ait bazı sırları açıklaması sebebiyle ceza olarak Limni'ye sürülmüş, mallarına el konulmuş ve mahrumiyet içinde yaşamıştır. Ömrünün sonlarına doğru affedilerek İstanbul'a dönmüş ve 1792 yılında burada vefat etmiştir. Elimizde bir Türkçe Divan'ı ile daha çok gurbetten yazdığı mektuplarından oluşan Münşeât adlı eserleri vardır. (Kayaalp 2001:306)

Kânî edebiyat tarihimizde inşa tarzı nesriyle, mizah ve hiciv üslubuyla göze çarpar. Şaka ve latife yapma anlamındaki "mezih" kökünden gelen mizahta temel hedef güldürme ise de, daha çok fert ve toplumdaki aksaklık ve çirkinlikleri eleştirme ve düzeltme anlamı taşır. (Durmuş 2005:205) Mizah hayatın her alanında görülen nükte ve zarafettir. Mizahî bir eserin edebî sayılabilmesi için ince bir nükte, zarif bir mazmun içermesi ve zekâya hitap etmesi gerekir. (Pala1989:354) İslâm kültürünün etkisiyle gelişen Türk edebiyatında insan onurunu aşağılamayan, zarif ve ölçülü mizahın makbul sayılmasına rağmen, buna her zaman uyulmamıştır. Osmanlı dönemi Türk mizahında pek çok tür ve zengin ürünler vardır. Bu örneklerle bakıldığında, Osmanlı'nın resmî ideolojisindeki mizah anlayışının sık sık dışına çıktığı; dinî ve ahlakî ilkelere fazla uyulmadığı görülmüştür. (Kortantamer 2007:60)

Kânî de latife-gülük ve hazırcevaplılığıyla meşhurdur. Her sözünde gerekli gördüğü mizah ve hezle çok yönelmeyip fikrini ciddi şeylere sarf etseydi edebiyatımızda en yüksek mertebeyi ihraz edeceği söylenmiştir. (Mehmed Tahir 1333:392) Kânî nükte yapmayı ve şakayı sever. Kişilerin ve olayların olumsuz yönlerini bulup ortaya çıkarmaktan, bunu açık saçık sözler ve benzetmelerle dile getirmekten hoşlanır. Huy ve tabiatındaki özellik dil ve üslûbuna da yansımıştır. Bu üslûpta bazen mizah ve hicvi çok aşan, yer yer müstehcen ifadelerle de rastlanır. Münşeâtında yer alan kimi mektuplar bunun örnekleriyle doludur.

Mektuplarında ciddiyet ile mizaha birlikte yer veren Kânî, oldukça ciddi ifade tarzıyla başladığı bir mektubu şaka ve alay ile devam ettirip yine ciddi üsluba dönmesiyle dikkati çekmektedir. (Batislam 2013:50) Memur olarak bir

süre çalıştığı devletin kurumlarında sıkı protokol kurallarına uymakta zorlanmış, başına buyruk yaşamayı tercih etmiş ve eleştiriyi çok seven mizacıyla yanlış gördüğü şeyleri bazen tatlı mizah üslûbuyla, bazen de ağır hiciv cümleleriyle kaleme almıştır.

Kânî hiciv ve müstehcenliğe kaydığında dil ve üslûbunu ağırlaştırmakta, hatta Türkçe kelimelerle değil, Arapça ibarelerle yazmayı tercih etmektedir. Belki de Kânî, itham ve tenkitte ileri gittiği bu cümlelerini sade Türkçe ile yazmaktan çekinmiş, mana hemen kolayca anlaşılmasın diye Arapça-Farsça ibarelere ve ifadeye sığınmış olmalıdır. Hatta bazen cümlelerini sanki şifreli yazmış gibidir. Bu durumu da onun adına bir tedbir olarak düşünebiliriz.

Kânî'nin mizahlarını hem nükteli, latîf ve zarîf ifadeli cümleler hâlinde, hem de şetm özelliği gösteren, ağır müstehcen ifadeler şeklinde görmektediriz.

Yararlandığımız Münşeat 14 Receb 1204(1790) tarihinde Abdülhamid Haşmet bin Muhammed Sâlim el-Üsküdarî tarafından istinsah edilen ve Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmut 5363'te kayıtlı nüshadır. Buradaki bazı mektuplarda latîf ve nükteli cümlelerin yanında, hiciv ve cinsellikle karışık ağır ifadeler de vardır. İki başlık altında örnek mizahî cümleler aldığımız mektupların kime yazıldıkları başlıkta çoğu kez kayıtlı olmadığından, biz de bu örnekleri isimsiz sunacağız.

Nükteli ve Tenkitli Cümleler

Kânî'nin resmî görevli olarak yaşadığı Bükreş gurbetinde zaman zaman sıkıldığı ve dostlarına yazdığı mektuplarda hâlini biraz acındırarak, biraz da nüktelerle anlattığı görülmektedir. "*Peder-i vâlâ-kadr*"ine yazdığı mektupta kötü durumda olduğunu, ağlayıp inlediğini, yokluktan rızık tanelerini sayarak yediğini belirtip o yaşında babasından harçlık istediğini görüyoruz: "*diyâr-ı gurbetde zâr u nâlân ve garîb-i nâ-tüvân u bî-kes ü sâ mânları...kûh-ı tekfûrda dâne-şumâr-ı sünbûle-âşâmları olup...âyende vukûunda bu ferzend-i dil-bendleri için bir mikdâr akçe irsâl...*"(4a) Babasına sıkıntısını abartarak söyleyen Kânî'nin bu ifadeleri mizahîdir.

Muhtemelen makam sahibi olan bir dostuna yazdığı kaimede dualar etmiş, gücünü gören düşmanlarının mum gibi eridiğini, utanmayan yüzlerinden utangaç terlerin bahar yağmuru gibi dökülmesini istemiştir: "*arak-ı şermsârı rûy-ı bî-şerm ü bî-hayâllerinden bârân-ı bahârî gibi rîzân olmak maslahatı için...*" (12a) Aynı mektupta enfiye tiryakisi olduğunu da öğrendiğimiz Kânî, muhatabına daha evvel söz verdiği üzere bir kutu içinde enfiye gönderdiğini de yazmıştır.

Rindane bir yaşayışa meyilli olduğu anlaşılın ve kendini "*hâne-berdûş dervişlerin kölesi, saf kalpli, hicrân-zede, Kânî Ebubekir oğlan, garîb-i na-tüvân, bende-i süst hîred*" diye niteleyen Kânî, dostlarından birine Bükreş'ten yolladığı mektupta (34a-35a) gurbete gitmekten memnun olmadığını yazmıştır. Yiyeceği rızıkların ezelde Eflak yöresine atıldığını "*ber-muktezâ-yı rûz-ı maksûm-ı ezeliyyemiz yine cânib-i Eflâke endâhte olup...*" ifadesiyle (34b) dile getirmiş; ramazan ayında cami-tekke ziyaretleri yapamamaktan üzüntü duyduğunu, vakit geçirecek ruhanî ve cismanî bir nesne bulamadığını belirtmiştir. Dostunun kendisine gönderdiği latîf tezkire ve risaleleri

şerh ile meşgul olurken zımnen eğlendiğini, bunları “*üslûb-ı acîb ve ibârât-ı bedîa*” ile tezyîn ettiğini söylemiştir. Bu mektubun girişinde “Kızılbaş” kelimesini mizahlı kullanmıştır:

“*benim birâder-i ser-berâberim tarîkdaşım hâlde hâldaşım yolda yoldaşım âhir karındaşım resm-i mihr ü muhabbetde pâdâşım mezhebimce kızılbaşım sultânım seyyid Ahmed Vahdet Efendi...*”(34a)

Aynı mektupta muhatabının kendisine yaptığı bir yanlış hakkındaki tenkitli ifadesi de mizahîdir:

“*Kemâl-i lutf u kereminizden vâki’ olan iğvât ü kusûr ve sakatât-ı nâ-mahsûru erbâbına ihâlâ ile...*”(34b)

Kânî mektubunu cümle çile çeken dert ve muhabbet ehline aşk ve selam ile bitirmiştir.

O, beğenmediği, öfke ve nefret duyduğu kişileri, kızgınlığının derecesine göre alaya alıp küçümser. Yazdığı bir kaimede kendini diğer kalem ehli ile karşılaştırıp onların sözlerini safсата diye niteler:

“*bizler dahi sâir bendegân gibi safсата-i münşiyâne ve mağlata-i şâirâne ile ser-i sa’âdetinizi tasdî’den sıyânet...*”(5b) ifadesiyle edebe riâyet ederek sözü kısa kestğini, uzun dua cümlelerinden sakındığını, sadece meramı ifadeye özen gösterdiğini, “*arîz u amîk du’âyı suretâ terk*” ettiğini yazmışsa da, sözü pek kısaltmamıştır.

Mektup yazmaktan maksadının içini rahatlatmaya bahane aramak (vesîle-i inbisât) olduğunu belirten Kânî, muhatabı sözü neden uzatıyorsun derse, buna cevabını şu Farsça mısra ile vermiş ve nükte yapmıştır:

Itnâb der-mükâleme-i dâst hâşterest (Dostlarla konuşurken sözü uzatmak güzeldir)

Kânî devlet merkezine gönderdiği bir yazıda Özi Kalesi ile ilgili bilgi iletirken, burada yiyeceğe ihtiyaç olduğunu, turşunun, kimya maddesi gibi kıymetli olup bulunmadığını, önce pek beğenilmeyen pırasanın da çok arandığını nükteyle belirtmiştir:

“*Özi kal’asında turşunun mânend-i kimyâ vücûdı mefkûd ve bâ-husûs vakt-i ferahda istiskâl olunan pırasanın dahi tedâriki eşyâ-yı mümteni’adan ma’dûd idigi...*”(13b)

Kânî kendi dert ve sıkıntısını dile getirdiğinde mizahî ifadelerle başvurmuş, öfke duyduğu kişileri ve gayri Müslimleri anlatırken ise alay, hiciv, hatta şetme kadar sözü götürmüştür. Divan Kalemindeki görevinden alınması üzerine bir dostuna “baş” kelimesinin geçtiği pek çok deyim de kullanarak yazdığı kaimede nükteli, mizahlı ve öğüt dolu bir üslûp kullanmıştır. İşini kaybettiği gurbet diyarında olgun yaşına rağmen babasından harçlık isteyebilen Kânî, her nedense başıboş serseri takımı ile uğraşmak zorunda kalmıştır. “*herze-vekîlân-ı kâinâtın başbuğu*” diye nitelediği, “*İblisten ders görmüş, mel’ânetli işler yapan*” bu topluluğu gözlemekten siyah saçları ağarmış, huzuru kaçmıştır. Gurbette başına gelenlerin onda birini yazsa başa çıkılmayacağını belirtmiş, “*başımıza otdan gayrısı bitti ve oddan mâadâsı yağdı desem mübalâğa değildir*” (55a) demiş, insanı gülümseten şu teşbihli ifadeleri kullanmıştır:

“*Kendi vatanında bir başına olmak gurbetde bin başı olmakdan a’lâdır.... işretgede-i gurbetde baş olmakdan kendü aşâ’ir ü ekâribi bezminde ayak olmak ehvendir... eger hikâyet-i dil-i nâ-şâdı başdan başlasam ömr-i cihân ana kifâyet itmez ... gurbetde kendü başına dermânı olmayan bir alay aceze makûlesi elin ni’metini senin başına*

kakacağı nümâyân olup sakınup başını alıp bir tarafa gitme ve başını fedâ it..... neş'e-i gurbet ibtidâ hış görünür sonra âdemin başına sıçrar... başın için olsun aklın başına cem' it ve pederin kadrini bil iş başa düşünce sözü ayağa düşürme baş gidince ayak pâyidâr olmaz... kol kırılır yen içinde baş yarılır börk içinde en baş dostuna kirâren ve mirâren tecrübe itmedikce başını inanma kesilen baş bitmez bitse de ıssına hayır itmez başına gelen başmaktır" (56b)

Kânî süslü bir inşa ile düşüncelerini kaleme alırken üslûbuna çok güvenir ve pervasız davranır. Aynı mektubunda: *Bir şem' ki Hak yandıra bir vech ile sönmez*

mısraını söyledikten sonra, *"bâri bir mektûb yazub vâlide-i azîzime sebbeylese"* cümlesini kullanır ve bu ifadeyi de (kalbin derinliklerindeki ezeli ve ilâhî ışığı, ruhanî bir nefes ile gizleyip kenz-i mahfiyi ortaya çıkarmak) diye anlaşılması zor bir şekilde açıklar:

"ya'ni ümmü'l-envâr olan bârika-i ezeli ve lâmi'a-i lem-yezeli ki zımn-ı süveydâ-yı derûnda münketim ü mütevârî olup nîrû-yı kâhire-i isti'dâd-ı mâder-zâd ile pertev-efşân-ı sâha-i zuhûr olagelmışdir murâd bir nefha-i rûhânî ile o nûri muhtefî ve kenz-i mahfiyi ızhâr u inâre eylesek demekdir.." (22a) Burada annesi için sövme anlamındaki "sebb" kelimesini kullanması ilginçtir.

Rind bir meşrebe sahip olan Kânî, gurbette daima neş'e ve şevk arar. Sultanım diye hitap ettiği bir kişiye yazdığı tezkirede(25a-25b) battal zümresi ve uzleti seçen müteassıplarla beraber olmaktan keyf almadığını, Hafız Dîvanı'ndan verdiği bir örnekle Cemşîd âyinlerini özlediğini yazmış; mizahî bir ifade ile, *"şer'î bir özrünüz yoksa pîr-i mugân meclisini teşrif eder misiniz, Piyâle bey de gelecek, Kebâbî efendi ve Surahî çelebi sofrada teşrifinizi bekliyorlar"* diyerek muhatabını içki ve eğlence meclisine davet etmiştir. Kinayî anlamlar yükleyerek kullandığı "piyale, kebab, sürahi" kelimeleriyle Kânî nükte yapmıştır.

Dostlarından birine yazdığı mektupta (32b-34a) kendini belki biraz gerçek, biraz da mübalağalı şekilde *"tatsız-tuzsuz, zevksiz, mürüvvetten nasipsiz, vakarı az, denâtle meşhur Kânî oğlan"* gibi sıfatlarla anmıştır. Kendisi hakkında kullandığı bu sıfatlar, Kânî'de alaycılığın kendine kadar uzandığını göstermektedir. Muhatabından nazik şekilde himmet ve şefaet beklediğini belirtip bu manada Farsça bir mısra da ekler:

Feryâd-ı gedâ revnak-ı bâzâr-ı kerîmest (Fakirlerin inlemesi cömertlerin pazarının süsüdür)

Hiciv ve Argolu İfadeler

Elimizdeki münşeat nüshasında Dibâce-i Mektup başlığı ile kayıtlı (29a-32b), Kânî'nin 1182/1768 Ramazan'ında muhtemelen İstanbul'daki bir dostuna yazdığı mektupta, yaşadığı Bükreş şehrinin ahalisi hakkında alaylı ifadeler vardır. Bir Müslüman olarak Kânî oruç ayında Bükreş'te aradığını bulamaz. İftar topunun atılmadığı şehirde, kendisinin *"îdül-hanâzîr"*, yöre halkının *"Karaçun"* dediği *"mel'anet-makrûn"* olan özel bir günde yapılan şenlik ve eğlenceleri Kânî biraz kızgın ve argolu bir üslûpla anlatır. Eğlence toplarının çıkardığı sesleri insan bedeninden çıkan ayıplı sese *"iki top-ı zarta-üslûb"* ifadesiyle benzetir. Kânî "münker" diye nitelediği bu şenliklere dair gözlem ve tespitlerini anlattıktan sonra, mektubun sonunda Arapça ibare ile ahlâken kötü vasıflarını saydığı kâfirleri cinsellik imalarıyla dolu kelimelerle anar. Türkçelerini veremeyeceğimiz bu paragrafta Kânî, onların

kadınlarını cinsellik üzerinden tasvir edip erkeklerinin kadınlarla ilişkilerini hatırlatan kelimeler kullanır. Kötülediği bu topluluğun şerrinden koruması için de Allah'a dua eder. Yine kâfirlere alışılmadık sövgü, beddua ve lanet ifadeleriyle mektubunu bitirir. Kânî'nin yaptığı bu kötülük tespit ve tasvirlerindeki gerçeklik payı bizim için meçhuldür. Onun bu ağır ifadeleri Arapça bile olsa kaleme alması, ruh yapısını ve edebî kişiliğini göstermektedir.

Yaşadığı Bükreş şehrinde hep kötülere mi denk geldiği bilinmez ama bir başka mektubunda da yine yöre ahalisinden "oğlanca, bâkir, afyonkeş, deli, kadın düşkün" gibi sıfatlarla şöyle şikâyetçi olur:

"âh âh Bükreşin hâlini şimdi görseniz hele bir eyüce sorun Allah göre neyler neylerse güzel eyler atık u cedîd muğlimîn-i bî-akl ve bikriyân-ı tavilü'n-nakl ve bengiyân-ı meslûbu'ş-şu'ûr ve mecânin-i mu'tellû's-sudûr ve zenpâregân-ı küskârî ve ibnegân-ı şikestegûn vâpâşte-i zû-fünûn ve gühârebe-i turfe-nümûn" (44b)

Daha evvel samimi sohbetler ettiği bir ahbabına yazdığı uzun mektubunda (17b-25a) mizah, tenkit ve hiciv iç içedir. Dostunun kendisine gönderdiği eserde (vedâdnâme) bir takım rumuzlar içeren tarzlı ve kinayeli ifadeler bulunduğunu, kendisinin de bu ifadeleri şerh ettiğini ve kinayeli (telvîh) yazacağını söylemektedir. Kitabın başında münşinin tekrarladığı "hû hû hûş" lafızlarının yardım isteme anlamı içerdiğini, buna karşı cevabın da "hûve hûve hûve" olacağını yazmıştır. Tamlamalı, uzun, süslü cümlelerle muhatabıyla olan samimiyetini anlatan Kânî, bunu şu misalle belirtir: "Anadan doğma kör olana renkleri göstermek, sağır olana da nağme ve makamları duyurmak ne kadar zor ise, sultanımla aramızda var olan meveddetin sağlamlığını da bunların anlaması çok müşkildir" deyip bu kişiler için argolu ifadeler kullanmıştır. "sellemekümullâh" tabirinin erbâb-ı veleh dediği şaşkın kişiler arasında bilindiğini, bunların "vekâkümullâh, afâkümullâh" (Allah sizi korusun affetsin) tabirlerini kullanmadığını söylemiştir.

Kânî bu mektupta bir grup insanın huy ve davranışlarını hiciv üslûbuyla tenkit eder. "zâhir-bîn" ve hûd-şinâs" dediği, din istismarcısı, ağızlarından duayı düşürmeyen sahte hoca kılıklı, mal servet yığan, sadece kendine inşafı bu topluluğun makam mevki sahiplerine de dalkavukluk yaptıklarını söyler. Türkçe deyimlerle daha akıcı kıldığı mektubunda Arapça bazı dualar ve ayet-i kerimeler yazarak meramını açıkça ortaya koymuştur. Yakından tanıdığı, kötü huy sahibi "Yezid nesebli" bu insanların sözleri Kânî'ye göre ancak İblis'in beğendiği tatsız söz ve la'net ifadeli, manasız kelimelerdir: "kelâm-ı bî-meze-i iblîs-pesend ve harf-i bî-me'âl-i mel' Janet-tefevvüh..." Kendilerini Yehudilere benzettiklerini söyleyerek bunları kınar. Bu değersiz kişilerin "kelimât-ı lâğiyye ve muzahrafât-ı tâğiyye" (şaka kelimeler, inatçı pislik) olan ifadelerine önem verilmemesini söyleyen Kânî, beğenmediği bu insanlar için çerâ eyleyen esnâf-ı mevâşî (çayırdan otlayan sürü), nesnâs-ı nâkes (aşağılık maymun), gürûh-ı poh-mağz (pislik beyinliler), bir alay ebâlihe (ahmaklar), "süflî-nihâd" (alçak tabiatlı), "anede-i müteşettitü'l-evhâm" (düşünceleri karışık inatçılar), âlûde-i revs ü necis" (pisliğe bulaşmışlar) şeklinde ağır ifadeleri kullandığı gibi, müslüman kabul etmediği bu kimselerin öldürülmeleri helâl, kanlarını akıtmak mübah demekten çekinmez. Bu tiplere itibar edenlere de kızan Kânî,

"âh ne fayda bunları tecessüs eder zâbit kalmamış, memleketimizi zındık basdı ne günlere kaldık, böyle giderse başımıza taş yağar..... bunlar uçsalar inanmam ve kütüb-i erba'ayı ezbere okusalar kanmam kendim gibi

Müslüman sanmam, herze-gûluk vâdilerinde eyledikleri halt u hatânın nihâyeti yokdur" (24a) deyip kanaatini ortaya koyar.

Yine bir dostuna yazdığı kaimede (5b-7a) Kânî hem müstehcen hem de şifreli cümlelerle meramını ifade etmiştir. Birisinden bahsederken biraz mübhem ifadelerle onun "üstübeç"e yakınlık gösterdiğini, üstündeki sersemliği gidermek için "akyazılı sultan"ı beklediğini belirtmiştir: "*isfidâc hazretlerine tebâşîr-i sabâhu'l-hayr irâet olundukda bir mikdâr ibtihâc gösterüb ba'dehû yine mümted oldukca def-i humâr-ı hirkat için ak yazılı sultân hazretlerinin himmetine muntazır oluyor*" (6b) Bizce bu cümlelerde şifre ile bir uyuşturucu madde kullanımından bahsedilmektedir. Kânî muhatabına, bahsettiği kişinin telâşla onu beklediğini, uyuşturucuyu vücuduna farklı şekilde dahil etmek için kötü bir çağrışımı akla getiren bir yolu deneyeceğini şöyle ifade ediyor: "*ma'cûn-ı mübârekin leyâlî-i mübâreke de hân-ı zîrinden tenâvülüne işihâ ve işiyâkı olup bir türlü tekâsülü olmayacağından...*" (6b) Yine şifreli ifadelerle devam ederek,

"bu esnâlarda kuyudan su çıkarmak dahi müşkil bir ma'nâdır ammâ himmetinizle ya tulumiyeye veya imbikden çekdirilip sade suya dahi kuyu suyu keyfiyetini tahsil ettirmek kâbildir" demiş, sonra müstehcen üslûba geçerek "*ma'hûd kamuş kâfiri poh yemiş ve yalan demiş biz anın söküğün diker ve mankasının önüne diz çökeriz*" (7a) cümlesiyle bitirmiştir. Günümüz kabadayılarının argolu ifadelerini andıran bu cümleler, Kânî'nin zaman zaman başvurduğu ve normal mizahi aşan şetm örnekleridir.

Görüldüğü üzere mizahı bir üslup özelliği olarak benimseyen Kânî, kimi cümlelerinde nükteli, şakacı ve latif bir dil kullanırken; bazen de tenkitçi, alaycı ve iğneli bir üslupla yazmıştır. Deyim ve cinaslardan yararlanarak, tamlamalı ve secili cümlelerine hem letafet, hem de hezl, hiciv ve sövgü yerleştirmiştir. Vermek istediği düşünceyi yalın ve düz bir anlatımla değil, teşbih ve istiarelerle belirtmeyi tercih etmiştir. İnsanı gülümseten komik ve şakacı bir edayı benimseyen Kânî, yazılması sakıncalı bilgileri de mecaz kullanarak kaleme almıştır. Zaman zaman dili müstehcenliğe kaymış, anlaşılma endişesi taşıdığı için de duygularını bazen Arapça kaleme almıştır. Münşeatındaki mektuplar tetkik edildiğinde görüleceği üzere, üst makamdaki kişilere daha "müeddeb" bir üslupla yazan Kânî, akranı olan samimi dostlarına oldukça serbest ve lâubali yazabilmiştir. Mizahın amaçları arasında bulunan, bir yanlış düzeltme ve eleştirmeyi uygulamakla birlikte, kendi mizacının da etkisiyle, sevmediği kişileri ve düşünceleri alabildiğine kötüleyip tahkir etmiştir. Kafasındaki düşünceyi cümleleri arasına saklamayı da, onları argolu ve mecazlı bir ifade tarzına sokmayı da becermiştir. Burada verilen örneklerin dışında başka mektuplarında daha masum, latif ve komik ifadeler bulmak mümkündür.

KAYNAKÇA

Akbayar, Nuri (hzl.) (1996). *Mehmed Süreyya*. İstanbul: *Sicill-i Osmanî*. C.III. İstanbul.

Batıslam, Dilek (2013). "Tokatlı Ebubekir Kânî'nin Münşeatında Üslup Yerine Kullanılan Kelimeler". *TÜBAR-XXXIII/Bahar*.

Durmuş, İsmail (2005). "Mizah". *DİA*, C. XXX, İstanbul.

Fatin Efendi (1271). *Tezkire-i Hâtimetü'l-es'âr*. İstanbul.

Kânî, *Münşeat-ı Kânî*. Süleymaniye Kütüphanesi, H.Mahmud 5363.

Kayaalp, İsa (2001). "Kânî ". *DİA*. C. XXIV. İstanbul.

Mehmed Tahir (1333). *Osmanlı Müellifleri*. C. II. İstanbul.

Muallim Naci (1308). *Esami*. İstanbul.

Pala, İskender (1989). *Divan Şiiri Sözlüğü*. C.I-II. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yazar, İlyas (2006). "Ebubekir Kânî'nin Şiirinde İstanbul". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Volume 2/6.
Winter.

